

Priručnik „Nezavisnost i nepristrasnost suda”

Pripremila: *Elma Veledar Arifagić*

Namjena i cilj Priručnika

U ovom broju *Pravne hronike* predstavljamo priručnik „Nezavisnost i nepristrasnost suda” (u daljnjem tekstu: Priručnik) o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Sud), koji je u okviru svoje izdavačke djelatnosti pripremio AIRE Centar.

Ovaj Priručnik je peta publikacija iz serije priručnika o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava namijenjene pravnicima u Bosni i Hercegovini.

U okviru ove edicije, već ranije su objavljeni priručnici: „Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima”; „Član 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima”; „Pravosuđe po mjeri djeteta u kontekstu krivičnog prava” i «Zabrana diskriminacije».

Priručnik „Nezavisnost i nepristrasnost suda” je publikacija čiji su autori Nuala Mole, Beatrice Blois i Hannah Furness. Sutkinja Meddžida Kreso, predsjednica Suda Bosne i Hercegovine, pripremila je predgovor Priručnika.

Kao što sam naziv nagovještava, cilj Priručnika je da pruži pregled pojmova sudske nezavisnosti i nepristrasnosti zajedno sa ključnim pitanjima koja je Evropski sud za ljudska prava ispitivao u svojim odlukama i utvrdio u odgovarajućim načelima.

Podsjećamo da Evropska konvencija o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Konvencija), pored ostalih ljudskih prava, u članu 6 garantuje pravo na pravično suđenje uz koje se veže najveći broj pritužbi pred Sudom, a u okviru toga i nezavisnost i nepristrasnost suda, kao jedan od najznačajnijih aspekata prava na pravično suđenje.

Član 6 stav 1 Konvencije:

„Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona...”

Iako su brojni dosadašnji literarni pokušaji da se prenesu informacije o ovom aspektu člana 6 Konvencije, do sada se nismo imali priliku upoznati se dokumentom koji predstavlja opširan i cjelovit vodič kroz pojam sudske nezavisnosti i nepristrasnosti zajedno sa sudskom praksom Suda, i koji kao takav služi i kao stvarno pomoćno sredstvo ka boljem razumijevanju i primjeni evropskih standarda u okviru odlučivanja domaćih sudova ili drugih relevantnih državnih organa.

Ovaj priručnik predstavlja upravo jedan kratak, ali ujedno i detaljan, opširan i cjelovit vodič kroz ključna pitanja ovog aspekta prava na pravično suđenje.

Dokument je namijenjen sudijama, tužiocima, naučnicima i praktičarima za korištenje u njihovom svakodnevnom radu ili istraživanju, sa ciljem da im pruži dovoljno informacija o sudskoj nezavisnosti i nepristrasnosti odnosno odgovarajućoj sudskoj praksi Suda.

Sadržaj i struktura Priručnika

Priručnik podijeljen je u tri dijela:

- Predgovor,
- Uvod i
- Pregled sudske prakse Suda.

Iako Priručnik, nakon čitanja u cjelini pruža sveobuhvatno razumijevanje ovih pitanja, tako je strukturiran da i njegovi pojedini dijelovi čitaocu pružaju cjelovite informacije u pogledu zasebnih pitanja koja su za njih od posebne važnosti ili interesa. Pri tome se svima onima koje posebno zanima i odgovarajuća dodatna sudska praksa preporučuje uvid u date napomene.

Predgovor

U prvom dijelu dat je predgovor koji je pripremila predsjednica Suda Bosne i Hercegovine. Ona je u svom osvrtu istakla značaj sudske nezavisnosti i nepristrasnosti kao procesne garancije čije narušavanje vodi ka nepravičnom suđenju, naglašavajući nužnost poznavanja sadržaja ovog pravnog načela i obavezu sudija da se strogo pridržavaju ovog načela.

U predgovoru se ističe da za razliku od postojeće literature Priručnik posjeduje aspekt praktičnosti, odnosno mogućnost jednostavne konsultacije „onda kada se javi praktičan problem u nekom predmetu”, kao i to da predstavlja „validan zbornik sudskih odluka”, koji nakon identifikacije problema u konkretnom slučaju omogućava lako pronalaženje presude Suda u kojoj je takav problem detaljnije obrađen.

Uvod

Sam uvod ovog dokumenta se sastoji iz dva poglavlja:

1. Uvod u član 6 – pravo na pravično suđenje,
2. Uvod u pitanje sudske nezavisnosti i nepristrasnosti.

U Uvodu u član 6 detaljnije se pojašnjava opseg prava na pravično suđenje i pruža uvid u garancije koje pruža ovaj član – pravo na pravično suđenje, te podsjeća da Sud uvijek vodi računa o procesnim garancijama, pa i u situaciji kada zaključi da ne postoji povreda nekog materijalnog prava.

Uvod u pitanje sudske nezavisnosti i nepristrasnosti zasebno se fokusira na nezavisan sud i na nepristrasan sud.

Nezavisan sud

U okviru ovog dijela uvoda Priručnik detaljnije pojašnjava pojam institucionalne nezavisnosti, koja se odnosi na relaciju između sudske i drugih organa vlasti, te političkih stranaka, kao i pitanje individualne nezavisnosti koja podrazumijeva sposobnost samog sudije da odlučuje o predmetima nezavisno, tj. bez pritiska od strane bilo koje druge grane vlasti.

Pored toga, ključna pitanja koja se obrađuju u ovom dijelu su:

- značaj budžeta pravosuđa,
- kriteriji za ocjenjivanje nezavisnosti koje je neophodno uzeti u obzir,

- način imenovanja članova tijela,
- mandat i mogućnost razrješenja,
- postojanje garancija protiv spoljnih pritisaka,
- utisak koji sud ostavlja u pogledu nezavisnosti.

Kroz obrazlaganje ova dva pojma i njihove međusobne povezanosti autori nas podsjećaju na nezabilaznu obavezu svake pojedine države da svoj pravni sistem tako organizuju da svi nivoi vlasti poštuju presude i druge odluke sudova, kako bi se očuvao i jačao ovaj standard.

U okviru navedenih tačaka autori nude odgovore na pitanja kada mandat sudije može biti upitan ili kako ocijeniti jesu li sudije prilikom odlučivanja o predmetima oslobođene pritiska od brige o svom reizboru. Također, sa pozivanjem na konkretne primjere pruža se uvid u situaciju kada davanje naloga sudiji ili smjernica za odlučivanje može narušiti ovaj princip ili kakvu potencijalnu opasnost interna sudska hijerarhija može stvoriti po sudsku nezavisnost. Uz to, pojašnjava se i mogući uticaj medija na suđenje uz poštivanje prava medija u obavještavanju javnosti odnosno prava javnosti da primi te informacije naspram autoriteta i nepristrasnosti pravosuđa. Naglašavajući da je kod nezavisnosti suda važan i utisak koji ostavlja, rasvjetljava se i značaj uloge objektivnog posmatrača koji u okolnostima konkretnog predmeta treba da ocijeni da li postoje razlozi za zabrinutost u pogledu nezavisnosti suda.

Pozivajući se na konkretne odluke Suda, čitalac će se upoznati sa četiri načina na koje se može provjeriti utisak o nezavisnosti, koji se mogu koristiti kao alat u razmatranju ovog pitanja.

Nepriustrasan sud

Ovaj dio Priručnika daje uvid u pojam nepristrasnosti suda i obrađuje kriterijume za ocjenu nepristrasnosti odnosno primjenu subjektivnog i objektivnog testa, te utisak o nepristrasnosti.

Glavna pitanja sa kojima će se čitaoci susresti u ovom dijelu su:

- kako ponašanje sudije može izazvati objektivnu sumnju u njegovu nepristrasnost,
- šta znači da se „lična nepristrasnost nekog sudije mora pretpostaviti dok se ne dokaže suprotno”,
- koja vrsta dokaza je potrebna prilikom subjektivnog testa,
- koje činjenice mogu postojati pored ponašanja sudije koje izazivaju sumnju u nepristrasnost,
- šta može izazvati legitimnu sumnju u odsustvo nepristrasnosti,
- koje činjenice nisu dovoljne da održe legitimnost sumnje ili
- kakav je značaj utiska o nepristrasnosti,
- kakva pravila na nacionalnom nivou kojima se uređuje izuzeće sudije treba da postoje,
- koje su to dvije moguće situacije u kojima se može otvoriti pitanje nedostatka sudske nepristrasnosti, ili
- koje činjenice nisu dovoljne da se same po sebi mogu smatrati opravdanjem u zabrinutost da sudija u konkretnom predmetu nije nepristrasan,
- koje su situacije u kojima se sudija mora izuzeti iz postupka.

Na ovom mjestu autori nas podsjećaju i na obavezu države da osigura jake procesne garancije kojima se štiti objektivna nepristrasnost, te napominju da ukoliko država nema takve garancije, Sud može prihvatiti navodnu povredu načela objektivne nepristrasnosti.

Sudska praksa Suda

U okviru svakog od pobrojanih sadržajnih dijelova Priručnika nalazi se prikaz sažetaka adekvatnih

presuda Suda u odnosu na različite države, koje su predstavljene na način da su prije svega iznesene osnovne činjenice predmeta te odluka suda sa pozivanjem na pojedinačne članove Konvencije o kojima je Sud raspravljao, pri čemu je jasno naglašeno koji je test Sud proveo u toku ispitivanja da li povreda na koju se pozivaju podnositelji predstavke zaista i postoji, te da li je dosuđena adekvatna pravična naknada za utvrđene povrede prava. Takva struktura bez sumnje i lako čini prepoznatljivim principe koji su utvrđeni u tim sudskim presudama, koji dalje služe olakšanoj praktičnoj upotrebi.

Sljedeće presude Suda u vidu sažetaka predstavljene su pod sljedećim naslovima:

Nezavisnost: mandat i mogućnost razrješenja: *Dauti protiv Albanije*^[30], *Baka protiv Mađarske*^[31], *Baka protiv Mađarske*^[32], te *Di Giovanni protiv Italije*^[33].

Nezavisnost: garancije protiv spoljnjih pritisaka: *Cooper i Grieves protiv Ujedinjenog kraljevstva*^[34], *Öcalan protiv Turske*^[35], *Salov protiv Ukrajine*^[36], *Agrokompleks protiv Ukrajine*^[37], *Tsanova-Geheca protiv Bugarske*^[38] i *Camlar protiv Turske*^[39].

Ocjenjivanje nepristrasnosti: *Lavents protiv Litvanije*^[40], *Kleyn i drugi protiv Holandije*^[41], *Mežnarić protiv Hrvatske*^[42], *Kyprianou protiv Kipra*^[43], *Driza protiv Albanije*^[44], *Nikolov protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*^[45], *Frankowicz protiv Poljske*^[46], *Olujić protiv Hrvatske*^[47], *Micaleff protiv Malte*^[48], *Juričić protiv Hrvatske*^[49], *Bajaldžiev protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*^[50], *Šorgić protiv Srbije*^[51], *Harabin protiv Slovačke*^[52], *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*^[53], *Morice protiv Francuske*^[54], *Mitrinovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*^[55], *A.K.*

[30] Presuda od 3.2.2009. godine, predstavka br. 19206/06.

[31] Presuda od 27.5.2014. godine, predstavka br. 20261/12.

[32] Presuda Velikog vijeća od 23.6.2016. godine, predstavka br. 20261/12.

[33] Presuda od 9.7.2013. godine, predstavka br. 51160/06.

[34] Presude Velikog vijeća od 16.12.2003. godine, predstavke br. 48843/99 i 57067/00.

[35] Presuda od 12.5.2005. godine, predstavka br. 46221/99.

[36] Presuda od 6.9.2005. godine, predstavka br. 65518/01.

[37] Presuda od 6.10.2011. godine, predstavka br. 23465/03.

[38] Presuda od 15.9.2015. godine, predstavka br. 43800/12.

[39] Presuda od 10.11.2015. godine, predstavka br. 28226/04.

[40] Presuda od 28.11.2002. godine, predstavka br. 58442/00.

[41] Presuda Velikog vijeća od 6.5.2003. godine, predstavke br. 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99.

[42] Presuda od 15.7.2005. godine, predstavka br. 71615/01.

[43] Presuda Velikog vijeća od 15.12.2005. godine, predstavka br. 73797/01.

[44] Presuda od 13.11.2007. godine, predstavka br. 33771/02.

[45] Presuda od 20.12.2007. godine, predstavka br. 41195/02.

[46] Presuda od 16.12.2008. godine, predstavka br. 53025/99.

[47] Presuda od 5.2.2009. godine, predstavka br. 22330/05.

[48] Presuda od 15.10.2009. godine, predstavka br. 17056/06.

[49] Presuda od 26.7.2011. godine, predstavka br. 58222/09.

[50] Presuda od 25.10.2011. godine, predstavka br. 4650/06.

[51] Presuda od 3.11.2011. godine, predstavka br. 34973/06.

[52] Presuda od 20.11.2012. godine, predstavka br. 58688/11.

[53] Presuda od 9.1.2013. godine, predstavka br. 21722/11.

[54] Presuda Velikog vijeća od 23.4.2015. godine, predstavka br. 29369/10.

[55] Presuda od 30.4.2015. godine, predstavka br. 6899/12.

protiv Lihtenštajna^[56], *Gerovska Popovska i Jakšovski i Trifunovski i Popovski i Duma protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*^[57].

Utisak o nepristrasnosti: *Mcgonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*^[58], *Sirugdsoson protiv Islanda*^[59], *Gazeta Ukraina-Tsents protiv Ukrajine*^[60], *te Kinsky protiv Češke Republike*^[61].

Vjerujemo da će čitaoci ovaj priručnik prihvatiti i kao aktivan praktičan vodič o pojmu nezavisnog i nepristrasnog pravosuđa u skladu sa članom 6 Konvencije, koji svoju praktičnost crpi iz izložene relevantne sudske prakse, aktuelnih dokumenata Vijeća Evrope na koju se pozivaju autori ili pak ostalih pomoćnih sredstava za upoznavanje sudske prakse ili upoređivanje različitih zaključaka Suda u sličnim okolnostima. Sve pobrojane napomene ukazuju na mogućnost i dostupnost daljnjeg pretraživanja i upoznavanja sa neophodnim odlukama i odgovarajućim standardima.

Također se nadamo da će ovaj priručnik zajedno sa svim objavljenim do sada doprinijeti uspješnijoj primjeni evropskog prava iz oblasti ljudskih prava, te time i jačanju pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Priručnik je izrađen je u tri stotine primjeraka i biti će distribuiran sudijama, tužiocima, naučnicima i ostalim pravnim praktičarima. U svom elektronskom obliku priručnik će uskoro biti dostupan online na stranici namijenjenoj stručnoj javnosti iz BiH. Trenutno je dostupan na stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV-a BiH putem sljedećeg linka: <http://csd.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=64214>.

[56] Presuda od 9.7.2015. godine, predstavka br. 38191/12.

[57] Presuda od 7.1.2016. godine, predstavke br. 48783/07, 56381/09, 58738/09, 69916/10 i 36531/11.

[58] Presuda od 8.2.2000. godine, predstavka br. 28488/95.

[59] Presuda od 10.4.2003. godine, predstavka br. 39731/98.

[60] Presuda od 15.7.2010. godine, predstavka br. 16695/04.

[61] Presuda od 9.2.2012. godine, predstavka br. 42856/06.